

Inflationen och regeringsfrågan

De sex ekonomiprofessorerna av finansdepartementet utgivna skrift heter med all rätt "Recept mot inflation"; det är den frågan, och den nära sammanhängande om ökad investering, som ställs i förgrunden. I den första uppsatsen påpekar professor Gårdlund, på en gång starkt kritisk och rätt optimistisk, att Sverige, med hänsyn till de av kriget drabbade ländernas särskilda svårigheter, "måste sägas ha intagit den i fråga om penningvärdets förstörande mest framskjutna ställningen i den västra världen". Inflationen har hos oss i genomsnitt varit 5 procent per år, 55 procent sedan 1945. Gårdlund hävdar emellertid att svårigheten då det gäller bekämpandet av en fortsatt inflation är inte att utreda vad vi bör göra, utan att nå enighet om de åtgärder "vi redan vet vara de rätta: offentlig sparsamhet, skärpt konsumtionsbeskattnings, återhållen kreditgivning, vettiga anspråk på inkomststegring". Som ett medel att nå denna enighet rekommenderar Gårdlund främst en samlingsregering; som rådgivare åt denna regering tänker han sig ett ekonomiskt råd av förvaltningsmän, vetenskapliga experter och företrädare för de stora organisationerna.

Vid en genomläsning av skriften blir man knappast delaktig av Gårdlunds optimistiska syn. Redan den karaktäristik av enigheten som han själv ger antyder det högst relativa i denna enighet. Hur mycken "sparsamhet" behövs i det offentliga, hur skall en "skärpt konsumtionsbeskattnings" utformas och vilka grupper skall den gälla, vad menas med "återhållen kreditgivning", vilka anspråk på inkomststegring är "vettiga"? Det är väl just de frågorna striden gäller. Att uppställa allmänna mål och helt allmänt ange medlen att nå dessa mål hjälper inte. Frågan blir hur medlen skall i detalj fastställas, och då den frågan tas upp blir i själva verket skilda målsättningar — vid sidan av målet att förekomma inflation — aktuella. Hela denna spaltning i mål och medel, hela det lockande arrangeman-

get med redovisning av värderingar är av högst begränsad betydelse; Gunnar Myrdal, som särskilt ivrade för en dylik redovisning, klarade också tankens begränsning genom att slå sönder föreställningen om en klar skillnad mellan mål och medel. "De medel man därvid (i penningpolitik och finanspolitik) räknar med att använda är lika väsentliga för den politiska bedömningen som själva målsättningen", skriver professor Erik Lundberg, och detta resonemang är tillämpligt på hela serien av medel och vad man kan kalla de sekundära medlen eller "medlen inom medlen" — kort sagt, med den grova uppdelningen i mål och medel kommer vi inte långt.

Skriftens sex artiklar utgör en utmärkt praktisk illustration av dessa svårigheter. Nästan på varje punkt finner vi skilda förslag, skilda meningar om verkan av en åtgärd, skilda föreställningar om vad som gjorts och vad som bör göras. Och dessa motsättningar — som närmare skall beröras i annat sammanhang — bottenar uppenbarligen inte bara i skilda politiska åsikter, utan också i rent vetenskapliga divergenser.

Låt oss stanna vid ett par generella frågeställningar som berörs i alla artiklarna men ingetstades ställs i förgrunden av analysen. Inflationen har — jämte andra ständigt betonade skadeverkningar — den konsekvensen att samhällsgruppernas strid om materiella värden blir på en gång skarp och förvirrad. För vi både vår andel av den reella inkomststegringen och kompensation för penningvärdets fall, har inte den eller den gruppen fått försprång — så lyder ropet från alla håll, och detta tumult blir i sin tur en faktor som pådriver inflationen. Att ta ställning till frågan om inflationens bekämpande utan att beröra fördelningsproblemet och problemet om hur produktionsökning skall främjas blir omöjligt, men debattörerna i "Receptet" söker att så långt möjligt undvika detta, i en naturlig längtan att hyfsa ekvationen, att inte bli tvungna att i stället för en artikel om inflation komma med en politisk-vetenskaplig trosbekännelse i stor stil. Endast mera i förbigående berörs de politiskt brännbara ämnena. Det finns, exempelvis, på vissa håll en benägenhet att främst vinna stabilitet i penningvärdet genom lönestopp; kampen mot inflation blir nära nog detsamma som kamp mot LO. Här gör professor Ingvar Svennilson en befogad men undanskjuten reservation; man får inte begära att löntagarna skall avstå från

konsumtionsökning eller att de skall erhålla en minskad andel av förmögenhetsökningen. Å andra sidan försvåras en lösning av det dilemma som professor Lundberg tecknar i följande ord: "regeringen vill att folk skall spara mera, men ogillar att de som lättast kan och vill spara... blir förmögare tack vare sparfrämjande åtgärder".

Ett annat allmänt problem som aktualiseras av artiklarna blir än mindre principiellt belyst i dessa. Det gäller statens och främst regeringens makt över de enskildas verksamhet. Flertalet författare föreslår bestämda åtgärder av delvis synnerligen drastisk karaktär och tycks utgå från att regeringen självfallet bör ha eller få för åtgärdernas genomförande behövliga fullmakter. Det förefaller som om de knappast besinnat frågan om inte en maktkoncentration av denna art i och för sig är olämplig eller farlig; de resonerar som de franska upplysningsmän vilka tveklöst krävde att den enväldige monarken skulle besluta enligt deras rekommendationer. Endast professor Lundberg synes starkt medveten om denna fråga och söker utforma sitt program så att enskilt initiativ och enskild företagsamhet skall spela en avgörande roll vid dess realiserande.

Dessa erinringar torde vara tillräckliga för att visa att professor Gårdlunds budskap om enighet tyvärr inte kan mottas med förtröstan. Men därmed följer naturligtvis inte att förslaget om en samlingsregering blir mindre hållbart och angeläget. Den föreliggande politiska och ekonomiska situationen är särskilt lämplig som utgångspunkt för en dylik regering, som helst borde utbyggas till en demokratisk samregering av permanent natur. De stora ideologiska motsättningar mellan partierna som tagit sig uttryck i hårda strider om demokrati, försvar och socialpolitik, är såsom vi ofta framhävt, avvecklade. De kompromisser på det ekonomiska området som är inrikespolitikens huvuduppgift bör hellre komma till stånd under medverkan av alla demokratiska partier än genom uppgörelse mellan demodosamt hopträckade regeringspartierna. Just nu är dessa partier, på grund av nederlag, trötthet och inbördes oenighet, speciellt olämpliga som maktbärande, samtidigt som det är svårt att finna någon annan regeringsduglig gruppering. Inflationshotet nödvändiggör åtgärder som på en gång är långtgående och för att helt lyckas kräver auktoritet och bred anslutning. Det är säkerligen ingen tillfällighet att de stater som efter kriget haft permanent eller nära nog permanent samlingsregering — Schweiz och Holland — hör till de mest framgångsrika i den ekonomiska politiken och alldeles särskilt i fråga om motståndskraft mot inflationen. Ett initiativ till samregering i Sverige skulle vara en stor nationell insats.